

Bandolerisme i Real Audiència: El procés de residència del Sr. Albanell

JAUME SERRA I BARCELÓ

No cal dubte que la creació de les Reials Audiències, a partir de la segona meitat del S. XVI, va esser una fita important en el context de la política dels Austries.¹ Emperò, quant es refereix a la mallorquina hi hagueren, al manco per part dels illencs, consideracions molt diferents. La manca d'unes corts pròpies deixava Mallorca coixa des del punt de vista institucional² i, en gran part, es pretenia que una Reial Audiència servís de vehicle per a les aspiracons polítiques dels diferents grups enfrontats. D'altra banda, el desgavell econòmic de la Taula Nummulària³ i la perillosa violència que es detecta a partir de la represió de Les Germanies,⁴ foren amplament esgrimides pels ambaixadors que s'enviaren a Felip II.⁵

¹ AGUNDEZ, A.: *La Audiencia de Mallorca. Organización judicial de las Baleares*. Palma 1963.

ALVAREZ NOVOA, A.: *La Justicia en el Antiguo Reino de Mallorca*. Palma 1973.

JUAN VIDAL, J.: "Administración y poder territorial en la Mallorca de los Austrias". In *Bolletí de l'Institut Baleàric* n.º 29-30, pp. 69-72.

URGELL, R.: "Introducción al estudio de la Audiencia de Mallorca como institución judicial (siglos XVI-XIX)". In *Bolletí de l'Institut d'Estudis Baleàrics* n.º 36, pp. 25-39.

GARCÍA MARÍN, J.: *La Burocracia Castellana bajo los Austrias*. Sevilla 1976.

GIL PUJOL, J.: "La Integración en la Monarquía Hispánica a través de la administración". In *Estudios* (1978) pp. 239-265.

MOLAS RIBALTA, P. et alii: *Historia Social de la administración española*. Barcelona 1980.

ROSA OLIVERA, L. de la: "La Real Audiencia de Canarias. Notas para su historia". In *Anuario de Estudios Atlánticos* (1957) pp. 91-161.

TUERO BERTRAND, F.: *La Creación de la Real Audiencia en la Asturias de su tiempo (siglos XVII-XVIII)*. Oviedo 1979.

² SERRA I BARCELÓ, J.: "Mallorca i la Unió d'Armes: primeres aportacions". In *Randa* n.º 18 pp. 25-44.

³ ALEMANY, G.: *Historia de Mallorca*. (Exemplar de la Biblioteca March, en part imprès i en part manuscrit). Llibres 2 i 3.

⁴ DURAN, E.: *Les Germanies als Països Catalans*. Barcelona 1982 pp. 334 i ss.

⁵ ALVAREZ DE NOVOA: *Opus Cit.* pp. 51 i ss.

Les negociacions estaren marcades per la polèmica ⁶ ja que el rei es resistia a crear el nou organisme. A la fi el concedí, però amb tantes modificacions respecte del que havien demanat els mallorquins, que no s'atreví a donar les cartes i privilegis al síndic. Les trameté directament al virrei ⁷ al que prevenia de les possibles queixes de la Universitat. La Reial Audiència, tal com va néixer a partir de la Pragmàtica fundacional, va caure com una bomba. Era un instrument reforçador del poder reial i, en molts d'aspectes, anul·lava la Universitat. Era un organisme judicial, però també de control i repressió política. No és d'estranyar que poc temps després es demanàs la seva supressió, acusant-la d'inoperant, de provocar problemes d'etiqueta i de tenir les presons plenes.⁸

De fet, una bona part dels problemes que suscità, foren provocats pels oïdors mallorquins, entroncats de natura amb els partits nobiliaris enfrontats entre sí.⁹ Aquest fenomen no fou exclusiu de la Reial Audiència. Un organisme tan minuciós com el Tribunal del Sant Ofici es va veure impotent per evitar l'abús que feien de la institució els seus familiars lligats amb Canamunt o Canavall.¹⁰

DON AGUSTÍ D'ALBANELL.

Coneixem encara molt poc de la vida d'aquest oïdor de la Reial Audiència. Degué néixer cap a 1578 i pràcticament no tenim cap notícia sobre la seva família i estudis. Nogensmenys s'ha de destacar que Bover non l'esmenta en una obra com el "Nobiliario Mallorquí" en la qual, per tal d'ennobrir-se ell mateix, arribà a ennobrir mitja Mallorca.¹¹

⁶ SERRA I BARCELÓ: Opus Cit. pp. 25-27.

ALVAREZ DE NOVOA: Opus Cit. pp. 55-61.

⁷ ALVAREZ DE NOVOA: Opus Cit. pp. 101-103.

⁸ AGUNDEZ: Opus Cit. pp. 5-6.

QUADRADO, J. M.^a: Islas Baleares. Palma 1969, p. 210.

A.R.M. - L.R. 91 ff. 117 v.º-118. A 2 de juny de 1584 el rei escrivia:

Espectable nuestro Lugarteniente y Capitán General; por la instantia que el syndico de la Parte Forana d.esse Reyno ha hecho ante nos, teniendo la administración de la justitia que en él se haze por la Rota y Consejo Real por muy conveniente y assentada supplicando que se continua ally como está puesta y por lo que agora Joan Anglada, syndico embiado por essa Ciudad en nombre d.esse Reyno dize que, en instrucción por ella, por ser contrario a lo propuesto por el syndico de la Parte Forana, manifestamente arguya que la instrucción que ha traydo el syndico de la Ciudad en este propósito no es con acuerdo del Consejo General d.esse Reyno, cosa que assí acerca d.esto como en otros semejantes contrariedades podría ser de mucho inconveniente y para.a remedio d.ella nos dezimos y mandamos que con parecer d.essa nuestra Audientia Real proveáys de aquí al delante que las instrucciones que se dieren a qualquier syndico que huviera de venir a nuestra Corte con la forma que está senyalada se vean y passen por el Consejo General d.essa Universidad...

⁹ LE-SENNE, A.: Canamunt i Canavall. Palma 1981.

¹⁰ COLOM, M.: El Tribunal de la Inquisición de Mallorca. Memòria de Llicenciatura inèdita. Universitat de les Illes Balears. Facultat de Fiosofia i Lletres. Palma 1982, ff. 54-59.

¹¹ BOVER, J. M.: Nobilario Mallorquí. Barcelona 1983.

MONTANER, P. DE: "El 'nobilario' o la nostalgia del no ser". Estudi preliminar del "Nobilario Mallorquí".

La seva entrada a la Reial Audiència vengué precedida per un "cursus honorem" semblant al de d. Jaume Joan de Berga. Com ell, fou jutge del Patriatge,¹² al mateix temps que advocat perpetu de la Universitat.¹³

Estava molt relacionat amb Santanyí, on un germà seu era carnisser,¹⁴ fet que inclinà a Pascual a opinar que tal ofici no devia esser considerat com infamant.¹⁵ Un altre germà seu era capellà¹⁶ i, com veurem, fou còmplice de molts dels delictes i malifetes que cometé d. Agustí.

Fou nomenat oïdor de la Reial Audiència a 1619 i, malgrat a què Pascual opina que el cessaren a conseqüència del procés de residència,¹⁷ hem trobat documents que el relacionen directament amb la institució a 1.624.¹⁸ De totes maneres, en el curt espai de tres anys va estar mesclat en tot quant delicte, incorrecció, parcialitat i fet dubtós pugui incórrer un jutge. A tal efecte resulta important fer notar que Pascual, al principi del seus comentaris diu:

MONTANER, P. DE: "La estructura del brazo noble mallorquín" in Bolletí d'Estudis Balearics n.º 27 (1987) pp. 3-38. P. 10: "En este estamento (ciudadans militars), que en realidad puede ser considerado como intermedio entre el de mercaderes y el de caballeros, se incluían honorariamente los doctores en Derecho..."

¹² A.R.M. - L.R. 94 folis 21 v.º-24. Nomenament d'Albanell com a Jutge del Patriatge.

¹³ A.R.M. - Miscel·lànes Pascual. Tom XIX (M.P.) pp. 657-659. Aleshores era jurat en cap Nicolau Rossinyol.

¹⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 566.

¹⁵ L'opinió de Pascual és precipitada. De fet, més que carnisser hom pot suposar que el germà d'Albanell devia comprar el dret de la carn. L'abastiment d'aquest producte era molt important com ens ho demostra el llarg plet dels carnisseres amb la Universitat a principis de segle (A.R.M. - A.R. SU. 66). D'altra banda, els robatoris de bestiar eren molt freqüents. Confer:

SERRA I BARCELÓ, J.: "Delinqüència a Mallorca en el segle XVII (1613-1618)". In B.S.A.L. XLIII (1987) pp. 105-146.

¹⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 605.

¹⁷ A.R.M. - M.R. T. XIX p. 568.

¹⁸ A.R.M. - L.R. 94, folis 290-290 v.º.

Die 20 mensis martiis
anno a Nativitati Domini MDCXXIII

Los dits die y any, comparagué lo molt magnífic Sr. el doctor Juan Francisco de Gràtia, Regent la Real Cancilleria devant lo Ilm. Sr. el mestre de camp don Hieroni Agustí, comanador de Bélmez, Alcàyt de sa fortaleza y de la Higuera del orda de la Calatrava, del Consell de sa Magestad, Lloctinent y Capità General per sa Magestad en lo present Regne de Mallorca e isles adjacents y dise que per nominatió feta per el Ilm. Sr. don Juan de Torres virrey que fonch de aquest Regne, y des.de que sa S.ª Ilma. presidex en ells ha tingut y té a son càrrech la averiguació dels fraus que se han comesos en la Taula de la Universitat ab tots los incidents y dependents en la qual ha treballat per spay de més de tres anys, havent tingut aquest y altres treballs per haver faltat molt temps y vagat dos plaçes en esta Real Audiència y ara que totes estan proveïdes per trobar.se el dit Sr. Regent ab les ocupacions de la vista d'esta Universitat que son tantes y tan contínues que ellas ab les del officí de Regent volen un home a sols seus que puga còmodament atendre a altres, supplicant a sa s.ª Ilma. sia servit per les dites ocupacions nomenar en conseller per a la dita Taula al Mag. doctor Agustí Albanell qui la començà essent jutge de corts o a altre dels Mags. doctors de la Real Audiència y sa s.ª Ilma., considerades dites ocupacions del dit Molt Mag. Regent, anomenà en conseller per.a la averiguatió dels fraus de la dita taula ab los depenents y emargents al dit Mag. doctor Agustí Albanell.

“Advierto que tanto en las noticias que siguen como en las que dejo de transcribir la más o menos culpabilidad personal de Albanell, que no me importa para nada, me importa sí mucho consignar las fechorías de los magistrados de Justicia en unos tiempos que son considerados modelos de honradez y buena administración...”¹⁹

Aquesta primera opinió s'anirà modificant a mesura que transcriu el procés, inclinant-se a considerar Albanell com un delinqüent, criticant-lo i no dubtant de cap de les acusacions que se li feren.

La seva entrada a la Reial Audiència tengué lloc amb ocasió de la mort del Dr. Salvà, el 18 de març de 1618.²⁰ Immediatament començà a moure's per tal d'aconseguir la vacant. Ens temem que el joc d'interessos d'Albanell no fos exclusivament personal ja que, entre altres coses, la Reial Audiència li suposava una minva en els emoluments que cobrava anteriorment.²¹ Per diferents indicis podem deduir que l'arribada d'Albanell a la Reial Audiència fou una tàctica ben planejada pels Canamunt per tal de tenir copada la institució. Els moviments encaminats a aconseguir el càrrec començaren amb una carta que dirigí als jurats,²² al mateix temps, tots els membres influents de Canamunt es mogueren per secundar-lo, especialment d. Antoni Orlandis, secretari del rei²³ al que protegiria posteriorment tornant-li el favor. A més a més, Albanell envià a d. Juan Lira de Madrid una crescuda suma en rals castellans.²⁴

Una de les persones a les que acudí sollicitant la seva influència fou l'ardiacà Pau Duran, futur Comissari Apostòlic en el procés Berga i, per tant, jutge del propi Albanell.²⁵ Mantingué amb ell correspondència, segons sembla comprometedra, ja que l'amenaçà amb presentar-la en el procés. En una carta, Duran li contestà:

¹⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 618.

²⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 657-659 i 778.

A.R.M. - L.R. 94 ff. 59 v.º-62: Acta de possessió del dr. Albanell com a oïdor de la Reial Audiència per la mort del dr. Onofre Salva (18 de juny de 1618).

²¹ A.R.M. - M.P. T. XIX, p. 658 “que era molt cert que en respecte de interès pecuniari guanyave advocant y ab los officis que tenia dos voltes més que no pot valer lo salari y emoluments de hu dels oïdors de dit Real Consell”.

²² Aleshores la juraria estava en mans de Canamunt. Confer. nota 13.

²³ Vidit supra.

A.R.M. - L.R. 94 foli 210 v.º i ss. Privilegi de noblesa de d. Antoni Orlandis.

MONTANER, P. DE: “La estructura del brazo noble...” p. 33.

²⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 659: (Albanell) “era advocat del secretari de sa Majestat Antoni Orlandis, havent-li defensades causes de molta importància de totes les heretats de sos pares, y també en una que's tracta de la sua nobilitat...”. El Comissari Apostòlic Duran diu d'ell “...No sols gastave la sua hizenda o la que li entrave com a procurador de son pare, pero encare quant se'n anà romangué endeutat en molts grosses quantitats...”.

A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 659-660. Diu Pascual: “Constan fielmente una infinidad de cargos que no extracto per serme ya enojoso ocuparme de ello, y porque en último resultado sólo prueban que Albanell era un pilla de mayor marca, y sus amigos y paniaguados, incluso los de la nobleza, dignos todos ellos de llevar grilletes y arrastrar cadenas toda su vida”.

²⁵ A.R.M. - R.A. - Criminal L. XVI-445 f. 1 v.º i ss.

“Yo, señor, siempre me he preciado de hacer amistad a buenos y de servirlos y así en sabiendo la vacante de Mallorca y los ternos tan sin fundamento que de ahí se han enviado, poniendo en ellos el mal espíritu y el otro el bellacazo que Vd. sabe...”²⁶

No és d'estranyar que havent de combatre amb un “mal espíritu” i amb un “bellacazo” se li concedís la vacant. Entrà a la Reial Audiència el 19 de juliol de 1618, en el moments en què la Colla de Selva, al servei de Canamunt, començava a actuar.²⁷ Fou jutge de cort fins que arribà el Dr. Marimon, encarregant-se, per tant, de la majoria de plets criminals i de la persecució de bandolers.

A través del procés es destria gran part de la seva psicologia imbuïda d'un fort complex d'inferioritat. Ell mateix confirma que als seus 43 anys era sord,²⁸ cosa que el degué fer desconfiat i irritable. Esclatava violentament contra inferiors seus, fins i tot quant havien actuat d'acord amb les seves instruccions. En canvi es mostrava servil amb els nobles de Canamunt. Menyspreava els seus companys i les altres autoritats jurídiques del Regne i, si hem de fer cas a les seves pròpies paraules, tenia gran predicament amb el virrei, cosa més que dubtosa si tenim en compte que freqüentment li llevà processos que havia iniciat per por de la seva parcialitat.

EL PROCÉS ALBANELL.

El procés de residència contra el dr. Albanell²⁹ és l'únic d'aquest tipus localitzat pel moment a Mallorca.³⁰ En gran part, això és explicable per les relacions d'aquest amb l'assassinat de d. Jaume Joan de Berga,³¹ fet que provocà

²⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 659.

²⁷ SERRA I BARCELÓ: “Delinqüència a Mallorca...” p. 126 i ss.

²⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 642 “Nostre Señor es estat servit de donar.me un poch de tardat en la oyda”.

²⁹ Sobre procesos de residencia vidit:

LALINDE ABADIA, J.: Derecho Histórico Español. Barcelona 1974 pp. 276-277.

TOMÁS Y VALIENTE, F.: Gobierno e instituciones en la España del Antiguo Régimen. Madrid 1982 pp. 179-252.

LE-SENNE: “La justicia en Mallorca en el Siglo XVII a través de los procesos Berga, Pont y Albanell”. In Bolletí de l'Institut d'Estudis Baleàrics n.º 29-30, pp. 95-100.

³⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 594. Per notícies del propi procés Albanell sabem que n'hi hagueren d'altres, oberts contra el dr. Miralles i d. Francisco Pacheco, dels quals no en tenim altre informació.

³¹ El procés Berga, copiat en part per Pascual, s'ha perdut. A l'Arxiu del Regne de Mallorca (A.R.M. - R.A. Cr. L. 445 i 445 B), aparegueren els processos Mut i Busquets, que repeteixen en gran part els testimonis copiats per Pascual, però no són el nucli principal de l'afer, sinó dos processos parcials dirigits contra aquests dos esglésiàstics. L'única font, pel moment, per estudiar el Procés Berga original és la copia que va fer Pascual.

Aquestes fonts documentals romanen inèdites, encara que parcialment s'han utilitzat per

LE-SENNE, A.: Canamunt i Canavall pp. 113-127.

LE-SENNE, A.: “La justicia en Mallorca en el siglo XVII...”.

SERRA I BARCELÓ, J.: “Delinqüència a Mallorca...”.

un allau d'investigacions, detencions i condemnes.³² Com a tal, és un dels processos collaterals que s'obriren a conseqüència de les investigacions de l'assassinat. Com hem vist, malgrat a què Pascual opina que degué acabar en condemna, a 1624 se nomenava Albanell jutge especial per investigar la Taula de la Universitat.

Immediatament després de la mort d'En Berga, les pròpies autoritats judicials sospitaren de les relacions que podien existir entre Albanell i aquest delictu. Per això se li obrí una Comissió Investigadora Secreta³³ que fou suspesa amb l'arribada a Mallorca de Pau Duran.

Pau Duran fou nomenat Comissari Apostòlic i jutge especial del procés Berga tota vegada que part dels inculpats, a més d'esser nobles, eren tonsurats. Així, i de fet, gran part del procés Berga es va portar en una institució jurídica especial i fora de la Reial Audiència, cosa que demostrà esser positiu en vista de les profundes relacions que existien entre aquesta institució i les parcialitats de Canamunt i Canavall.

Quan es va saber que s'obria residència a Albanell, arribaren al Reial Consell nombroses denúncies. Es digne de destacar que els testimonis havien perdut la por a les possibles represàlies.³⁴ Això es pot explicar per la pròpia categoria de magnicidi que es donà a l'afer Berga i al rigor amb què s'executaren les investigacions i sentències en aquest cas.

El procés contra Albanell s'obrí oficialment a conseqüència d'una denúncia de la viuda de Berga. L'acusà d'haver provocat la seva mort publicant els vots secrets del consell.³⁵ Fins aquest moment, havia actuat amb total impunitat, emparant-se, no sols en el càrrec, sinó també en les seves relacions particulars.

La crida pública en contra d'ell es va fer el 5 de maig de 1621, reclamant que tothom qui tengués agravis que denunciar es presentàs davant el comissari Duran. El 7 del mateix mes se li donà com a residència la vila d'Artà, ordenant-li que hi anàs en el termini de tres dies i que no se mogués d'allà.³⁶ El seu germà Miquel s'encarregà dels seus afers i de trametre contínues queixes a la Ciutat. El 7 d'agost, envià un suplicatori demanant la supressió de la residència per defectes de forma, al mateix temps que acusava a Pau Duran de

³² LE-SENNE: Canamunt i Canavall pp. 113-127.

³³ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 607.

³⁴ Durant tot el S. XVII hi hagué una autèntica lluita per atemorir i callar els testimonis. Per una part nobles i bandolers els compraven, atemorien, feien sortir de Mallorca i, fins i tot, assassinaven. Per l'altra, la Reial Audiència lluitava amb els que tenien informació i per por o interessos partidistes no volien testificar; per aquest motiu acudien a tancar-los a la presó o fins i tot — i en conta de privilegis — sometre'ls a tortura. De res valia que els testimonis fossin tenguets en salvaguarda reial. Confer:

VIDAL RETTICH, A. A.: "Los pregones del virrey D. Hernando Çanoguera (1595 y 1604)" in B.S.A.L. XL pp. 221 i 223.

³⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 790.

³⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 716 i ss.

parcial i de voler-lo perdre.³⁷ A través d'una altra suplicatòria aconseguí que se li canviàs la vila de residència per Sóller, més a prop de les seves possessions. De fet, anà a viure a Bunyola, des d'on seguí enviant documentació a Ciutat, queixant-se del dany que patia la seva fama i hisenda. En un altre escrit, protestà de què el Comissari Duran havia anat a les cases d'amics i mercaders on havia segrestat documents relatius als seus negocis.³⁸ En conjunt, donava la culpa de tot el que li passava a obscures campanyes promogudes pels seus enemics personals i a Pau Duran de què havia rebut a ca seva a famosos delinqüents que es volien venjar d'ell així com d'haver abusat de la tortura.³⁹

El 16 d'agost, el Procurador Fiscal de la Règia Visita contestà que havia rebut tots els documents d'Albanell. Recusà la major part de les seves al·legacions per poc fundades i insolents, queixant-se també de què havia pressionat a altres oïdors per a què el rebessen en Consell refuant les prohibicions d'assistir-hi.⁴⁰

En el moment en què Pau Duran replegava informació, tant Albanell com el seu germà preparaven la defensa atemorint testimonis, tornant penyores que havien segrestat i movent les seves influències. Quant se li ordenà que baixàs a declarar a Ciutat ho diletà per un parell de vegades a base de suplicatoris.⁴¹ No cal dubte que guanyava temps esperant una resolució favorable del Consell d'Aragó o del propi monarca. A la fi, el dia 23 d'agost començà un llarg interrogatori ple d'evasives i incongruències.⁴²

Sols parlà clar en aquelles qüestions que cregué que havia pogut arreglar o en les que en podia sortir airós. Normalment es remetia als diferents processos dels que s'havia encarregat, on constaven, segons ell, les raons de les seves actuacions. En altres casos afirma que no recorda el que se li demana o que ho dirà en el seu moment: "Que sempre que sa mercè se servezca interrogar sobre coses y persones particulars, yo satisfaré y responderé *particularment* y en tot diré la veritat".⁴³

37 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 564-565: El propi Pascual qualifica de parcial a Duran: "¿...a qué viene la saña y rigor inusitado desplegado por el Comisario Apostólico Sr. Durán contra Gerardo Pont y hasta con el infeliz y simpático esclavo de este, dándole tormento desapiadamente (sic) del que se había librado hasta el mismo Treucho que era el verdadero asesino? No me cabe duda que el Sr. Durán a más de cruel era vengativo y que no obraba con imparcialidad".

38 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 720-721.

39 De fet sols utilitza la tortura amb l'esclau de Garau Pont, Athanasi. Es baixa a la cambra de tortura a Antoni Gibert i a Cavalleria, pero confessaren per si mateixos.

40 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 725.

41 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 726 i ss. La primera vegada se'l comminà sots multa de 500 ducats. Fou enviat l'algutzir Andreu Ballester, acompanyat d'Antoni Ferragut "a tres hores de nit que són les nou d'Espanya" a la casa d'Albanell, però no li trobaren.

42 Segons Pascual, el testimoni anava des del foli 846 al 986 (?). A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 618-660 i 730-796.

43 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 730.

De totes maneres, el punt més important de la seva defensa es bassà en la figura del virrei Juan de Torres ⁴⁴ que acabava de morir. Com no se li havia demanat testimoni, no podia contradir les declaracions d'Albanell.⁴⁵

Formalment, el procés es pot dividir en les següents parts:

- a).—Capítols de l'acusació.
- b).—Qüestionari enviat als oïdors de la Reial Audiència.
- c).—Testimonis dels agraviats.
- d).—Defensa d'Albanell.

ELS CAPÍTOLS DE L'ACUSACIÓ.

El Procurador Fiscal, comença fent notar que ja s'havia obert una investigació a Albanell sobre les seves relacions amb els Canamunt a 1620. Després fa un repàs a l'estat de l'ordre públic, qualificant-lo de violent, relacionant l'acusat amb gran part dels delictes comesos en els darrers anys. A continuació, i en 21 capítols, resumeix les acusacions:

— Tengué relacions amb els assassins del comissari Nadal Mussa, als quals ajudà a embarcar-se (Capítols del 1 al 5).

— Actuà parcialment en un tret accidental que disparà Jaume Anglada (Capítols 6 i 7).

— Amb motiu de l'alliberament per la força de Francesc Viacana per part d'alguns cavallers, va retornar la investigació i manipulà els testimonis (Capítols 8 i 9).

— A 22 de maig de 1619, un criat d'Antoni Orlandis assassinà a Valentí Fluxà, comissari reial. Essent pública l'autoria, deixà embarcar senyor i criat (Capítol 10).

⁴⁴ Aquest virrei es autor d'uns Edictes Reials publicats a 1618 que foren l'inici de la repressió del bandolerisme a gran escala.

JUAN DE TORRES, Francisco: Edictes Reals fets per lo Illustríssim Senyor don Francisco Juan de Torres, Virrey, Capità General en lo present Regne de Mallorca. Estampat en Mallorca per Manuel Rodríguez y Juan Pizá, Any 1618.

⁴⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 738 "Recuerdo con este motivo al lector que según un noticiario coetáneo, este Sr. Virrey en quien tanto pretende apoyarse Albanell en muchas de sus respuestas, era D. Francisco Juan de Torres que había fallecido dos días antes de empezarse este interrogatorio, esto es el día 21 de agosto de 1621, y por cierta competencia el obispo Bauzá no permitió fuese enterrado en Montesión, el día 25 de dicho mes le sacaron los intestinos dentro del cementerio de Sta. Cruz y fue devuelto a Palacio, y el 11 de setiembre siguiente la virreina se lo llevó a Valencia para ser allí enterrado sin competencias tontas. El interrogatorio fue concluido en 9 de setiembre expresado, por consiguiente estaba aun insepulto el virrey citado por Albanell como testigo lo que no abona mucho en favor de la veracidad de Albanell ni es decente apoyarse en testigos que, aunque de cuerpo presente, no pueden responder.

Ibidem p. 739. El propi Comissari Apostòlic, Pau Duran, opinava d'ell "que essent lo Sr. Virrey (que està en lo cel) tan tímido de consciència com era y tant arrimat a lo que feye lo con-cell..."

— En diverses ocasions va fer públics els vots i comentaris dels altres oïdors, singularment els de Jaume Joan de Berga (Capítol 11).

— Essent en una persecució de bandejats, un comissari prengué un lladre. Quant va saber que l'empresonat era criat de d. Pere Cañar el va alliberar i empresonà el comissari que l'havia detingut (Capítols 12 i 13).

— 1620 la viuda Joana Tries acudí a demanar justícia, ja que Nicolau Castelló l'havia intentat assassinar dins ca seva. A causa de les relacions que tenia Albanell amb Castelló, tractà de mala manera a la dita Tries i no li va fer justícia (Capítol 14).

— Estant pres Llorenç Viacana se li envià una carta per tal de fer-lo fugir de la presó. Se li encomanà la investigació al dr. Albanell que, a més de no investigar-ho, deixà lliure a Viacana (Capítol 15).

— Freqüentment es deixava comprar per interès, tal com passà amb el plet entre Jaume Barceló i Antoni Orell (Capítols 16 i 17).

— Cada cop que anava a fora de Ciutat es feia pagar dietes dobles (Capítol 18).

— Se l'acusà d'estar totalment subordinat als Canamunt (Capítol 19).

— Que havia fet la vida impossible a tots quants anaren en persecució dels assassins de d. Jaume J. Berga (Capítol 21).

— Que havia comès molts de delictes en son ofici, tant per acció com per omissió (Capítol 21).⁴⁶

LA INVESTIGACIÓ A LA REIAL AUDIÈNCIA.

Una de les primeres mesures que emprengueren els membres de la comissió investigadora fou enviar un qüestionari als altres oïdors de la Reial Audiència sobre les actuacions judicials del Dr. Albanell.⁴⁷

Tots els oïdors respongueren⁴⁸ i, si les postures són variades, es nota un sentiment general de protegir corporativament l'acusat.⁴⁹ En els diferents testimonis queda clar que la causa del procés està en el vot particular del dr. Jaume J. de Berga que provocà l'execució d'alguns bandolers.

Entre totes les coses que s'investigà, cal destacar la desaparició d'una declaració de d. Albertí Dameto feta poc temps després de l'assassinat Berga, en la qual es delataven autors i encobridors.

Contestaren, també, sobre els processos que havia portat el dr. Albanell, singularment el de les pistoles de Jaume Anglada. En aquesta investigació els constava que havia estat totalment parcial, així com en la desaparició de certs documents d'un plet entre Onofra Stada i Gabriel Deià que provocaren una sentència favorable al darrer.⁵⁰

⁴⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 607-614.

⁴⁷ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 705 i ss. Tots contestaren en català, manco el Dr. Mendieta i el Dr. Gràcia que ho feren en castellà.

⁴⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 706-707.

⁴⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 706.

⁵⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 712 i 734.

En general, es volia saber en quins processos havia participat i les raons per les quals el virrei l'havia retirat tan sovint d'alguns d'ells.⁵¹

ELS PRECEDENTS.

Des de l'esclafit de les parcialitats de Canamunt i Canavall hi hagué una certa tendència a crear escamots particulars al servei d'uns i dels altres.⁵² La persona més efectiva fou d. Arnau de Santacília⁵³ que aconseguí crear, a través de la família Ferragut (a) Boda de Selva, una primera gran colla de bandolers al servei de Canamunt.

De totes maneres, aquesta tàctica no resultà ésser tan efectiva com hom creia. A més de l'assassinat de d. Arnau de Santacília, una baralla de comissaris reials amb bandolers en el Grau de Lluç,⁵⁴ provocà la desfeta parcial de la colla de Selva i l'empresonament del seu cap operatiu.

Els bandolers foren portats a Ciutat i empresonats a la Torre de l'Àngel que aleshores servia de presó de màxima seguretat. Es reuní, mentrestant, la Reial Audiència per tal d'evitar que els presos fossin alliberats, ja que, com després es va saber, Albanell informava als seus valedors de tot quant es discutia en Consell.⁵⁵

La Reial Audiència decidí anul·lar el guiatge dels bandolers i condemnar-ne una sèrie a la pena capital. En aquest afer, el vot de d. Jaume Joan de Berga fou decisiu, ja que els bandolers havien perdut l'excepció del guiatge:

“...por el delito de traer armas prohibidas por los reales edictos, por haberles dado el dicho guiaje con condición de que no las llevassen”.⁵⁶

Un cop que foren executats els bandolers, el dirigent de la colla, Mateu Ferragut (a) Lo Capellà Boda, decidí venjar-se i ajudat pel bandoler Antoni Gibert (a) Treufoc i un aristòcrata, Geroni Pau Cavalleria, assassinaren a d. Jaume J. de Berga en el mes de maig de 1619.⁵⁷

El crim fou qualificat com a de lesa majestat i immediatament es posà en estat d'alerta la Ciutat i el Regne. El propi Albanell, com a jutge de cort, es

⁵¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 716.

⁵² SERRA I BARCELÓ: “Delinqüència a Mallorca...” pp. 122 i ss.

⁵³ CAMPANER, A.: *Cronicón Maioricense*. E·Luis Ripoll i Ajuntament de Palma. Palma 1984 p. 365.

SALVÀ, J.: “Don Pedro de Santacília y Pax”. In B.S.A.L. XXXI pp. 203-210.

⁵⁴ SERRA I BARCELÓ, J.: *Delinqüència i societat a la Mallorca del S. XVII*. Memòria de Llicenciatura. Facultat de Filosofia i Lletres. Pama 1981. Apèndix documental 1: *Liber Carceris* 1613-1619 n.º 1.656 a 1.659.

⁵⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 731.

⁵⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 707.

⁵⁷ Vidit nota 32.

posà al cap dels perseguïdors i empresonà a diverses persones⁵⁸ deixant-ne fugir d'altres. Emperò ja es parlava que la culpa de la mort la tenia el propi Albanell per informar als Canamunt de tot el que deia Berga. De fet, el propi mort s'havia queixat reiteradament de què "tot lo que jo deia passava a Pere Callar, Nicolau Togores i altres".⁵⁹ Així no és d'estranyar que la viuda del mort, vilipendiada a més a més per codolets,⁶⁰ anàs a denunciar el jutge poc temps després de l'assassinat.

RELACIONS AMB ELS CANAMUNT.

Un dels punts que més clar volia deixar el fiscal és el de la profunda relació que unia al Dr. Albanell amb una part dels nobles de Canamunt. Així, Francesc de Villalonga testificà que Albanell "és per a fer qualsevol cosa per los dits Antoni Orlandis y Pere Canyelles, notari, per la gran amistad y confederació que té ab ells y per la correspondència déu dit Dr. Albanell al dit Orlandis, per la negociació li feu de la plaça de la Audiència".⁶¹ Miquel Serra es mostra molt més explícit quan testifica que "lo dit Albanell està tingut en opinió dels homes més parcials de la parcialitat que diuen Canamunt que y haje en aquesta terra, per la gran amistad que té ab Nicolau Togores, Pere Callar, Jordi Sureda, Pere Anglada, Miquel Anglada, son germà, y altres cavallers de la mateixa parcialitat".⁶² Antoni d'Oms hi afegia a aquestes amistats Jaume Togores, Joanot Anglada, Albertí Dameto, el canonge Cotoner i d. Pere Forteza.⁶³

⁵⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 772 "...seguit lo cas de a mort del dit noble don Jaume Berga, jo prenguí, la mateixa nit, a Nicholau Quint Burgos y Joanot Mut y també foren presos Miquel Anglada y altres y fent axí lo Sr Virrey com lo Real Concell y jo particularment totes les diligències humanes per averiguar dit cas fonch pres ab dites diligències Pere Joan Burgos que, essent lladre famós, era fuyt temps antes dels càrcers ahont stave pres". Anà a la presó a prendre testimoni al dit Burgos que prometé informació sobre els assassinats Berga i Oller. Segons Albanell, el remeté al virrei que li assegura a vida.

Dels assassins de Berga, el bandoler Antoni Gibert (a) Treufoc i el cavaller Geroni Pau Cavalleria foren executats. El capellà Boda aconseguí fugir amb lles naus de Sant Joan de Malta, sense que es tornàs a saber d'ell a Mallorca.

⁵⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 731.

⁶⁰ LE-SENNE: Canamunt i Canavall pp. 123-124

⁶¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 595.

⁶² A.R.M. - M.P. T. XIX p. 596. Es molt important aquest testimoni ja que cita clarament membres de la parcialitat de Canamunt. Aina Le-Senne que estudià les bandositats (Canamunt i canavall) reconstruí part d'elles a base d'arbres genealògics i de les signatures de les diferents paus. Pensem que el rei prohibí citar de paraula o per escrit els noms de Canamunt i Canavall.

⁶³ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 596-597. Malgrat això, Albanell es declarava enemic mortal del valedor de la colla de Selva, d. Pedro Forteza (A.R.M. - M.P. T. XIX p. 752).

El cap de Canamunt era d. Pere de Santacília, però aquest, perseguït per la justícia, s'hagué de refugiar a les muntanyes i sortir de Mallorca. Confer:

CAMPANER: Opus Cit. pp. 459-460.

SALVÀ: Opus Cit.

Recordem que el 25 de juny de 1620 s'obrí una Reial Comissió Secreta d'investigació per tal d'esbrinar aquestes relacions.⁶⁴ Aquesta, sens dubte, va estar motivada pels assassinats de Nadal Mussa i de Joan Baptista Oller, atribuïts a Canamunt. Fou fama pública que els assassins foren protegits d'Albanell, i especialment els del darrer afer als que "los donà loch y temps d'escapar, com en efecte escaparen, havent hi moltes persones per los lochs per a.hont fugiren y els dits delinqüents, de pur glassats, se anaven cahient per los carrers".⁶⁵

PESQUISES D'ALBANELL EN L'AFER BERGA.

Degut al seu càrrec, el dr. Albanell actuà molt directament en la persecució dels assassins de d. Jaume J. de Berga. Entre les primeres detencions, hi hagué les d'alguns nobles que foren conduïts a la Torre de l'Àngel.⁶⁶ Entre ells hi havia els Cavalleria, que aconseguiren fugir de la presó i refugiar-se en sagrat.⁶⁷

Aviat va córrer la veu de què a Sant Francesc de Paula hi havia Sebastià Sbert i Ferrando de la Cavalleria. Cap allà s'hi dirigien el Regent, el dr. Albanell i els comissaris. En el procés s'explica que:

"...estant de posta en una porta Juan Antoni Pons, hortolà, ell, lo dit deposant, lo.n feu anar de dita porta sens ocasió ninguna y havent ho sabut lo magch. Regent, manà al dit Pons que tant matex, de lluny, fes sentinella y guarda de dita porta..."⁶⁸

Es a dir, es deixà una via per a què poguessin fugir els asilats. Com a demostració que eren en el convent, es presentà el testimoni d'haver trobat un frare que portava un bolic de roba pertanyent a Cavalleria.⁶⁹

De totes maneres, i a més de la laxitud que mostrà Albanell en la persecució dels assassins per les muntanyes,⁷⁰ la verdadera postura queda reflectida en l'afer d'Albertí Dameto, menor.⁷¹

Es aquest un dels punt més importants de l'acusació: d. Albertí Dameto, menor, va tenir notícies dels autors del crim poc temps després d'haver-se produït. Es dirigí a l'Almudaina per a testificar, però remarcant que volia que se'l tergués en secret. El dr. Albanell es va veure obligat a prendre-li declaració en

64 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 607.

65 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 608.

66 SERRA I BARCELÓ: "Mallorca i la Unió d'Armes..." p. 29.

67 LE-SENNE: Canamunt i Canavall 116-119.

68 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 732-733. Comenta Pascual la poca energia del Regent i l'alt predicament que sobre ell tenia Albanell.

69 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 733.

70 A.R.M. - R.A. L. 445 B. Folis 194-218 v.º Testimoni d'Antoni Gibert (a) Treufoc, es poden rastrejar perfectament les passes dels bandolers per la Muntanya i el Raiguer.

71 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 631-633, 709-710, 714, 744-746 i 750-752.

presència del fiscal Alcover.⁷² Segons ell, comunicà el fet al virrei que passà el testimoni al dr. Gràcia ja que ell havia de sortir en persecució de bandolers.

El Comissari Apostòlic es queixà de què dit testimoni no estava en el procés, ni n'havien sentit parlar els altres docters de la Reial Audiència. Gràcies a què l'assabentaren de la declaració i de què Albertí Dameto partia cap a Barcelona pogué reconstruir-se. Albanell es defensa tot passant la responsabilitat al virrei:

“Insiste Albanell en que lo que ha dicho es lo que pasó y que el virrey, a no ser por descuido, no podía decir otra cosa. En todo el interrogatorio se apoya muchas veces en cosas que dice pasaron entre el virrey y él, y como el virrey no podía contestar ni se le había tomado declaración y por lo que hizo o se dejó de hacer en los procesos que instruyó. Dice que él no entregó la escritura al virrey ni se la mandó por ningún criado, sino que el virrey le dijo que la había hallado en el proceso”.⁷³

La desaparició d'aquest testimoni, en el qual s'implicava en l'assassinat a parents propers del mort com el cunyat de Berga, Jordi de Santacília, o el seu nebot, Joan Sureda, returà molt la investigació i donà lloc a què alguns dels implicats fugissin.⁷⁴

RELACIÓ D'ALBANELL AMB LA COLLA DE SELVA.

El dr. Albanell tengué bones relacions amb la Colla de Selva abans de l'assassinat Berga. Havia guiat el bandejat Joan Mulet, criat de Felip Fuster, entregant-li una carta “perquè pogués guiar a quisculla que aniria ab ell”, document que serví per guiar al Bort Gater,⁷⁵ En Fembra⁷⁶ i altres bandejats.⁷⁷

En molts d'aspectes, el testimoni del Bandoler-comissari Pere Llofriu és un dels mes valuosos de tot el procés.⁷⁸ En ell, relata la conversa que havia

⁷² A.R.M. - M.P. T. XIX p. 599. El fiscal Alcover estava lligat per negocis i delictes amb Albanell.

⁷³ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 744.

⁷⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 742.

⁷⁵ Del conegut bandoler “Lo Bort Gater” ho desconeixem quasi tot. Sabem que fou davallat per d. Pere de Santacília per tal d'intentar assassinar el virrei. Nomia Pere, però desconeixem el seu vertader llinatge. Forma part, des de la seva creació, de la Colla de Selva.

⁷⁶ Jaume Gamundí (a) Fembra, fou un altre bandoler de la Colla de Selva. Va ser famós per les seves fugues de la presó o de mans de comissaris. Ell fou l'encarregat de “introduir” a Antoni Gibert (a) Treufoc i a Sebastià Eibert a la Colla (A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 473-475).

⁷⁷ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 568.

⁷⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 5668-584. Pere Llofriu (a) Menorquí, natural de Pollença, testifica el dia 11 de maig de 1621. Consta que tenia 33 anys i que en el temps que mataren a Berga, ell anava per la garriga per una mort que li inculpaven, feta entre Inca i Sa Pobla. Consta que era amic de Felip Fuster i que se refugià a la possessió de Joan Antoni Fuster. Davall una figura hi troba al criat de Felip, Joan Mulet, bandoler de Canamunt, que anava amb la Colla de Selva.

Pere Llofriu relata amb un estiu viu, clar i col·loquial la conversa que tengueren que ens aporta importants pistes sobre la vida d'aquest escamot.

mantingut amb el bandoler de la colla de Selva Joan Mulet. Aquest deixà l'escamot després de l'assassinat, ja que veia perillar la seva vida.⁷⁹ Amb motiu de la persecució de la colla, Pere Llofriu fou fet comissari per acompanyar a Albanell i al dr. Gràcia a Selva. Segons ell, Albanell manipulà tota la informació que li dóna i fins i tot la llevà del sumari:

“...me rebé la depositió M.^o Ginebreda, nott, y quant diguí que aquells havien de anar a casa de dits missers, entrà M.^o Gràtia, que digueren que venia de missa, y digué: Què diu en Llofriu? y respongué Ms. Albanell rient: No, señor, diu que misserets nos havien de matar; si axò és matem.los a ells primer; y a.les.hores se.n isqué lo doctor Gràtia y lo dit dr. Albanell lo acompanyà fins fora del aposento romanent jo dins v me feren exir per la porta falsa que surt a la vista de la montaña; y recort.me que al temps que se eren tornats ajuntar sobre la casa de.n Albertí v que havien sopat en dita casa, se dexaren de escriure y no.u scrigueren ni tampoch me llegiren la depositió, sinó que adjegaren dient.me: Ja tomareu; y al cap de dues hores ey torní y dit dr. Albanell me digué que cercava allà, que me.n anàs con Dios. Y he entès que la dita depositió que jo fiu no se.s vista...”⁸⁰

L'interès personal d'aquest testimoni radicava en cobrar el premi que s'oferi per la captura dels assassins de Berga.⁸¹ A la segona deposició que va fer Llofriu davant el Comissari Apostòlic, s'aportaren noves notícies força importants: Digué, per exemple, que algun temps després va veure a Joan Mulet a una finestra d'un estudi de la casa del dr. Albanell, amb la camisa molt bruta i que, per les notícies que tenia, el jutge el va fer embarcar.⁸²

El virrei, assabentat de les converses que sobre el tema tenia Llofriu amb un altre comissari-bandoler, l'envià a testificar al Regent. Quant arribà al Palau de l'Almudàina, el Regent estava amb el dr. Albanell que el despedí de males maneres.⁸³

Com a conseqüència de tot això, Albanell prengué un odi mortal a Llofriu. En certa ocasió el va fer empresonar, juntament amb altres comissaris, acusant-lo d'haver violat una possessió seva i d'haver maltractat els posaders.⁸⁴ Així

⁷⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 570-571. “...però com puc esser jo amich vostre si vos anau agavellat ab los bandejats grossos de Selva que.m perseguexen?; y respongué dit Mulet a les hores jo.us done ma paraula y la donaré a qui voldreu si voleu que siam amichs, que no aniré més ab ells perquè jo vull viurer y ells han fetes coses que no són de fer...”.

⁸⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 577-578.

⁸¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 578. El descobridor oficial fou Joan Güells que, en posterioritat provocà molts de problemes a la Reial Audiència. Confer:

SERRA I BARCELÓ: “Mallorca i la Unió d'Armes...” p. 29.

⁸² A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 578-579.

⁸³ A.R.M. M.P. T. XIX p. 580. Segons Albanell, Mulet s'havia embarcat i no es podia fer res.

⁸⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 580-581 i 589. Sabem que Llofriu estava casat amb segones núpcies amb Francina Llofriu. Pel Nadal de 1621 aquest comissari-bandoler anà amb companyia de Guillem Oliver, Miquel Cabot i altres, comandats per l'algtzir Montblanch, a una possessió llogada per Albanell, per tal de prendre a Joan Riera que s'escapà gràcies a una contrasenya secreta. Al demà, algtzir i comissaris, acabaren a la presó, acusats per Albanell.

mateix, i com veurem amb l'afer Llofriu, maltractà de fets i paraules a la seva esposa Francina.

L'INFANTICIDI.

Damiana Albanella, cosina germanan de l'oidor i habitadora de Santanyí, quedà embarassada de l'espòs de la seva germana. Per tapar el fet, quant donà a llum, ofegà la criatura i la va fer enterrar en un molí.⁸⁵

Emperò, malgrat el pacte de silenci establert a la família, el fet transcendí. Albanell, que encara no estava a la Reial Audiència, va escriure al rector de la vila demanant que cercàs fiadors per a les acusades. Foren Antoni Garau, del Prat de Sant Jordi, i Mateu Ferrer de la Torre, de Santanyí.⁸⁶ Aquests donaren les fermances per les acusades fiats de les cartes d'Albanell en les quals els donava la seva paraula de guardar-lis les espatles en tot temps.

Els dos fiadors es dirigiren amb les acusades a Ciutat. A mig camí es trobaren amb el Tort Murdoy, enviat per Albanell, que els digué que no entrassin a Ciutat sinó de nit i per la Porta Pintada. Per si aquest avis no bastava, al Prat de Sant Jordi trobaren a M.^o Aguiló, prevere, que els encomanà el mateix.

Quan arribaren a la Porta Pintada, els sortiren el dr. Albanell i el seu germà que, valent-se d'enganys, els llevaren les dones i les feren sortir de l'illa. Els dos afermadors acudiren a la casa del jutge per mostrar-li les cartes que tenien. Ell les esquinçà i, malgrat que pagà part de les fermances, Antoni Garau i Mateu Ferrer hagueren de pagar i passar un temps a la presó, quedant totalment arruïnats.

UN INTENT DE FUGA DE LA PRESÓ.

La presó reial de Ciutat no era gens segura.⁸⁷ Abundaven les fugues fetes amb ajuda exterior.⁸⁸ Així, per exemple, Antoni Gibert (a) Treufoc fou reclutat per la Colla de Selva gràcies a què el traqueren dels càrcers per aquest sistema.⁸⁹

⁸⁵ L'infanticidi fou un mètode de control de natalitat molt usat a l'Antic Règim. Confer:

FLANDIN, J. L.: *La moral sexual en occidente*. Barcelona 1984. pp. 153 i ss.

SAUVY, A. / BERGUES, H. / RIQUEL, M.: *Historia del control de nacimientos*. Barcelona 1977, pp. 171 i ss.

Això no vol dir que no s'emprassin sistemes anti-conceptius, especialment el "coitus interruptus" i el coït anal. Emperò aquestes pràctiques eren considerades anti-naturals ja que suposaven el vessament estèril del semen, fet considerat com agreujant de qualsevol delictes sexual. Confer:

SERRA I BARCELÓ, J.: "Postura de la societat mallorquina davant algunes pautes sexuals". In *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma 1985 pp. 205-211.

⁸⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 604-607 i 700-704.

⁸⁷ SERRA I BARCELÓ: "Delinqüència a Mallorca..." pp. 109-110.

⁸⁸ CAMPANER: *Opus Cit.* p. 360.

⁸⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 468 i ss. Fugiren de la presó Antoni Gibert (a) Treufoc, Sebastià Sbert i un altre home, per l'excusat. Foren acullits per M.^o Busquets i portats a les muntanyes. Vidit nota 76.

Llorenç Viacana testificà que, estant ell a la presó, rebé una carta en la qual se li comunicava que si volia sortir, un dia convingut, post el sol, el trauien. Si calia, matarien tots els que ho volguessin impedir. Un altre pres llegí també la carta i ho comunicà a l'alguatzir Ferrando de la Càrcel⁹⁰ que a la vegada ho posà en comunicació del virrei.

Aquest encarregà la investigació al dr. Albanell que interrogà a Viacana posant-lo immediatament en llibertat, sense que se li acabàs el procés ni se'l molestàs més.⁹¹

L'AFER ESTELRICH.

El 8 de maig de 1621 presentà testimoni en contra del dr. Albanell Joan Estelrich. Havia comprat un hort al carrer dels Olms, que també volia Josep Ferragut (a) Beato. Aquest li demanà diverses vegades que li vengués, i, quant això no donà resultat, començà a perseguir-lo a ell i a la seva família.

Començà dient d'ell que no era de fiar, i que els paraires no li volien donar treball.⁹² Al mateix temps comentava que des de ca seva havia vist com Estelrich i un altre home intercanviaven les dones.⁹³

De la dona deia que era alcavota, prostituta i filla borda de Joan Vivot. Atacà també la seva filla de 13 anys, que aleshores començava a festejar,⁹⁴ dient que portava el mateix camí de sa mare. Per si tot això no bastàs, Josep Ferragut es baixava els calçons davant mare i filla oferint fer el mateix sempre que les ves.

Joan Estelrich decidí acudir a la justícia, malgrat a què el capdeguaita Julià Trullol li aconsellà el contrari.⁹⁵ Es dirigí al virrei⁹⁶ que encarregà el cas al dr. Mendieta.⁹⁷ En el decurs dels esdeveniments prengué possessori el dr. Albanell que, com nou jutge de cort, s'encarregà del cas.

Segons els demandants, el dr Albanell els rebé cridant i acusant-los de calumniadors. Ordenà a un oficial reial que els portàs a la presó, emperò davant els crits de Joan Estelrich i la seva dona, que fins i tot demanaven que portassin

⁹⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 603 i ss. Al procés surt un altre Viacana (A.R.M. - M.P. T. XIX p. 612), bandoler de Canamunt, pres pel comissari Nadal Mussa, assassinat per ordre dels Rossinyol.

⁹¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 603.

⁹² A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 590, 592 i 594.

⁹³ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 661.

⁹⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 590 i 592.

⁹⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 594 "Este declarante aconsejaba a Estelrich no reclamara contra Albanell, "que demà pot tornar a son lloch y que li porà succehir com als que deposaren contra de don Franco. Pacheco y de misser Miralles que després tornaren a la Audiència y destentaren y tragueren de ses cases als que havien testificat contra ells".

⁹⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 593.

⁹⁷ El dr. Mendieta es va salvar de morir assassinat amb d. Jaume J. de Berga perquè aquell el deixà i no l'acompanyà a ca seva. Confer:

A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 564 i ss.

la seva filla al Bordell,⁹⁸ se'ls permutà la presó pel propi domicili per 15 dies. El dr. Albanell, a més a més, aturà totes les possibles accions en contra de Josep Ferragut.

L'AFER LLOFRIU.

Francina Llofriu⁹⁹ declarà el 5 de juny de 1621 que, en vida del seu primer marit, tingué unes paraules amb la seva veïmada Hierònima Dimas. L'acusadora es presentà a demanar justícia al virrei, que la remeté al dr. Albanell. Aquest la despedí amb males maneres.

A 1619, Francina Llofriu, s'assabentà de que el bandejat Sebastià Sbert¹⁰⁰ anava moltes vegades a la casa de Hierònima Dimas, per la qual cosa es dedicà a espiar-lo i a conèixer els seus costums.

Un picapedrer, Jaume Soler, li proposà partir-se la recompensa¹⁰¹ si aconseguien entregar el bandoler a la justícia. El propi Soler li comunicà que Sebastià Sbert aniria a sopar a la casa de la Dimas en una de les festes de cinquagesma. Tots dos es dirigiren a veure el virrei, que va estar molt satisfet de poder agafar el famós bandoler. El virrei recomanà a Francina Llofriu que es quedàs de guàrdia i que, en veure'l entrar, li enviàs una persona amb la contrasenya "Santiago".

Així ho va fer. Quant va veure entrar el bandoler, envià el seu marit al palau.¹⁰² Mentrestant, ella vigilava des d'una finestra, preocupant-se de la tardança de la justícia. Passà el temps i el bandoler va fugir cap el Carme.¹⁰³

⁹⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 593. Testimoni de Damià Domenge (a) Bonjorn: "...y recort.me molt bé que lo dit Estelrich digué que, puix lo aportaven a la presó per demanar justícia que volia aportar sa filla al Bordell...".

⁹⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 584 i ss.

¹⁰⁰ Sebastià Sbert o Esbert, fou un conegut bandoler de la Colla de Selva. Aconseguí fugir de la presó amb Antoni Gibert (a) Treufoch (Confer nota 89) refugiant-se amb ell a les muntanyes amb ajuda del capellà Busquets. Els replegà el famós bandoler Jaume Gamundí (a) Fembra.

Pel mateix procés Albanell, sabem que estava amistançat amb Hierònim Dimas (Confer *L'AFER LLOFRIU*) i que va estar diverses vegades a la presó.

BERNAT, M. / GONZÁLEZ, E. / SERRA, J.: "Els graffiti del Campaner de la Seu de Mallorca". In Bolletí de l'Institut d'Estudis Balearics (1986) n.º 26 pp. 24, 31 i il·lustracions 11 i 12. Es presenten dues inscripcions fetes per aquest bandoler sumament interessants. Per una d'elles sabem que era d'ofici passamaner i en l'altra hi ha armes de les usades a l'època.

¹⁰¹ Les recompenses solien sortir dels béns del delat, si en tenien, i si no en tenien de la Pròpia Reial Audiència, però, en aquest cas, solien reduir-se un 50 %. A més a més hi havia la possibilitat d'aconseguir el perdó per un bandejat, per això, molts de bandolers eren, al manco en un determinat període, comissaris reials. Confer:

A.R.M. - R.A. - Llibre de Pregons Criminals 1630-1649. En els primers anys del S. XVII una recompensa crescuda solia esser de 100 L. A la meitat de segle n'arribam a trobar de 1.000 L. (equivalents a uns 4.000 jornals).

¹⁰² A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 584-589.

¹⁰³ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 587. Un parell de dies després, la justícia reconegué el convent del Carme, però no es sabé si era per trobar a Sbert o els germans Samores.

Poc temps després de què se n'hagués anat el bandejat arribaren el dr. Albanell i els altres ministres. Escorcollaren la casa de Hierònima Dimas i, lògicament, no hi trobaren res sospitos. El dr. Albanell l'emprengué contra el matrimoni, acusant-los de malvolença. Francina Llofriu es defensà dient que era pú-
blic i notori que dita Dimas estava amistançada amb Sebastià Sbert i que, quant
està a la presó, era ella qui li portava el dinar. Per altra part, i pel testimoni
del capdeguaita Joan Gibert, sabem que la Dimas:

“...és molt de se casa de Pere Callar, hont son marit fa feine de ordinari, y he oyt jo a la dita Dimas, brevejar del dit Pere Callar y confiava molt ab ell; y quant pegaren unes coltellades a son fill, li hoy a dir que no perdonaria per ningú, sinó per dit Callar”.¹⁰⁴

Lògicament, amb aquestes relacions, era coherent que el dr. Albanell fes tot el possible per desbaratar els plans dels Canavall Llofriu Per diversos testimoniis coneixem el que va fer per alliberar del perill el bandoler: Quant el virrei li encarregà la investigació se'n portà a Pere Llofriu i els comissaris a ca seva, tancant-los a un estudi,¹⁰⁵ mentres ell donava avís a per a què fugís.

L'AFER TRIES.

El 13 de juliol de 1621 es presentà Joana Tries (a) Ventallet, viuda i tavernera. Explicà com havia deixades 3 L. a M.^o Joan, dit de les Banyes, sobre unes arracades. Joana Tries, mentrestant, deixà que les portàs la seva filla de 14 anys.

Al cap d'un parell de dies, es presentà Nicolau Castelló, que, com veurem, estava molt lligat amb Albanell, dient-li que coneixia les joies que portava la seva filla. Afirmà que eren de M.^o Joan, i que el propietari anava dient que les havia donades a Joana Tries per poder jeure amb la seva filla.

Al cap d'un parell de dies, es presentaren al domicili de la vídua M.^o Joan, Nicolau Castelló, Hierònim Gonsales i Antoni Font.¹⁰⁶ Castelló escometé a la vídua acusant-la de difamació. Quant Joana Tries confirmà el que li havia dit Castelló, aquell l'investí a cops cridant que era una puta i una alcavota. Quant la dona caigué a terra, desmaiada, Castelló intentà apunyalar-la, salvant-se gràcies a la filla i als presents que s'interposaren.

Al cap d'un parell de dies, M.^o Joan, Antoni Flor i Hierònim Gonsales acudiren a la casa de la vídua a demanar disculpes i a convèncer-la de que no anàs a la justícia, ja que “lo fisch Alcover, Ms. Albanell, Na Clara Mascaronà y dit

¹⁰⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 589.

¹⁰⁵ Així ho reconeixen tots els capdeguaites: Joan Busquets, Joan Gibert i Joan Vanrell.

A.R.M. - M.P. T. XIX p. 589: Pascual s'exclama de que haguessin de jeure en terra i es demana per què servien les cadires.

¹⁰⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 600. Segons el seu propi testimoni, Hieronim Gonsales havia anat a provar un parell de sabates. Ell mateix diu que “la sogra de Castelló se avanave públicament que Déu li prestàs a Mr. Albanell, que tot quant volia alcançar de ell ho alcançave”.

Castelló, tots eren una mescla".¹⁰⁷ De totes maneres, ella es dirigí al domicili d'Albanell a demanar justícia, ja que l'havien atacada en sa casa.¹⁰⁸ Albanell la rebé amb grans crits i la despedí dient-li que donàs gràcies a què non l'haguessin morta.¹⁰⁹

NICOLAU CASTELLÓ I ANTONI FLOR.

Les obscures relacions que fermem el "paniaguado de Albanell", Antoni Flor,¹¹⁰ Nicolau Castelló i el fisc Alcover són força complexes.

Per unan part, la sogra del dit Castelló era considerada íntima del dr. Albanell. Per l'altra, el fisc Alcover estava amistançat amb Clara Mascarona, cosina germana de la muller de Castelló. Emperò aquest matrimoni —de Nicolau Castelló i Catalina Parets— non fou més que una componenda per tal de salvar de la forca a Antoni Flor.

Aquest era un lladre habitual. Per les notícies que tenim, sabem que robà a la casa de Clara Mascarona,¹¹¹ i a la "tenda" d'Esperança Mestra, tia de la que seria muller de Castelló.¹¹²

Sembla que Albanell pogué lliurar a Flor d'aquests robatoris, però quant robà una partida de cànjom que anà a vendre al Mercat,¹¹³ fou pres pel propi virrei. Si en les primeres causes se l'havia condemnat a galeres, en aquell moment hi va haver la certesa de què, aquest cop, ho seria a la forca. Immediatament, Albanell i altres —entre els que destaca Miquel Ferrandell— començaren a planejar la forma de salvar-lo. Una bona solució seria l'obtenció del perdó d'una de les parts ofeses. Per aquest motiu decidiren que el matrimoni entre Nicolau Castelló i a la neboda d'una de les robades podria ésser una possible sortida.¹¹⁴ A tal efecte Pascual comenta:

"Este caballero (Miquel Ferrandell) es uno de los amigotes de Albanell y también lo era, según declara éste de todos los Srs. del Real Consejo: es un gusto ver a estos dos compinches metidos a casamenteros".¹¹⁵

Per dur a bon port el matrimoni, pressionaren a Antoni Flor, sa mare, i s'esposa de tal manera que aconseguiren la donació de la meitat d'unes cases en favor del dit Castelló. Emperò l'escàndol esclatà quant Flor es començà a passe-

¹⁰⁷ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 599.

¹⁰⁸ VIDAL RETTICH: Opus Cit. 217. Hom considerava que intentar atacar algú en son domicili era delictu horrorós i quasi sempre mereixedor de pena capital.

¹⁰⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 599-600.

¹¹⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 735.

¹¹¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 736-737.

¹¹² A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 602-603. La pròpia filla de Joana Tries li demanà a Castelló per què s'hi havia casat.

¹¹³ A.R.M. - M. P. T. XIX p. 735.

¹¹⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 602-603 i 736-737.

¹¹⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 741.

jar impunament per la Ciutat. Albanell es defensà retornant al virrei. Segons ell, d. Juan de Torres li ordenà posar-lo en llibertat, amb una fiança molt baixa, ja que Antoni Flor havia promès entregar un conegut bandoler.¹¹⁶ Segons Albanell, protestà al virrei dient que es tractava d'una actuació irregular. Però, com es sap, el virrei no podia contestar.

L'AFER VILAR.

El 14 de gener de 1619 tiraren una arcabussada a la porta de la casa i taller de Bartomeu Villar, escultor. Aquest acudí a la Reial Audiència a denunciar-ho i a acusar del fet a un tal Vallespir d'Inca, que fou empresonat.

Emperò Vallespir tornà la pilota, acusant a Villar d'haver provocat ell l'incident. Tots dos acabaren a la presó. El dr. Albanell explica:

“y me recorde que los dissaptes, en les visites,¹¹⁷ exien dits dos hòmens altercant devant el Sr. virrey y Real Consell y fent-se instàntia uns als altres y donant peticions; se provehí que aparagué de justícia conforme apar ab dit procés al qual me refer”.¹¹⁸

El que no surt al procés, segurament, és que s'alliberà a Vallespir per les pressions de Pere Callar, de M.^o Aguiló, prevere, i per les mules que Vallespir li regalà a Albanell.¹¹⁹

L'AFER DEL JURAT DE SINEU I ELS NEGOCIS DE VI.

L'hivern de 1620, en temps de pluges, el dr. Albanell hagué d'acudir a Manacor per a dilucidar una gran brega que hi havia hagut. Segons ell, l'estat dels

¹¹⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 737-739. Es defensa Albanell: “Lo temps que anave instruhint io procés sobre dit furt, contra dit Flor, un dia estant jo en ma casa me vengué cert ministre de part del Sr. Virrey y me digué que sa S.^a manave que en continent isqués dit Flor de la presó per un cert effecte que deye importave en servey de la règia Cort y yo li diguí que besave les mans a sa S.^a Ilma y que li advertia que dit Flor estave pres per un furt y delictè grave y que si lo negoci no era de mayor importància no.m aparexia convingués traure.l de la presó sinó que.s fes la sua causa, y a cap de un rato me vingué una altra persona de part del mateix Sr. virrey que.s fes traure dit Flor ab una fiança, que importave per cert effecte y jo a.les.hores aní a parlar ab sa S.^a lo virrey y Linferí lo perquè estava dit Flor pres y dit Sor. virey dié que en hora bona que.s tragués ab una fiança y jo li diguí que fos de bona suma, a lo menos de trescentes lliures, y lo Sr. Virrey die que bastave de cent lliures...”.

¹¹⁷ SERRA I BARCELÓ: “Delinquència a Mallorca...” p. 107.

¹¹⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 793.

¹¹⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 792-793. Albanell es defensa dient que Vallespir deia que l'escultor, per no pagar-li un deute, el denuncià falsament. Que tot el demés, incluint-hi l'afer de les mules, es ficció de poetes.

camins li impedí fer via directa i s'hagué de desviar cap a Sineu. Aprofitant que era a la vila decidí (?) investigar un pretès frau electoral:

“...se havia seguit que havien falsament posat en lo sac y matrícula de jurats de dita vila de Sineu al dit Garsies y havent-se feta istància sobre de açò, manà lo Sr. virrey y Real Consell que se'n rebés informació”.¹²⁰

Segons ell, envià un notari i un escrivà a reconèixer la caixa i matrícula. Però l'únic jurat present a la vila era el dit Garsies, sobre el que requeien les sospites. El jurat es negà a col·laborar i fugí, per la qual cosa el Dr. Albanell penyorà certs objectes a ca seva per tal de poder allotjar la comitiva.¹²¹

Aquest plantejament de la defensa d'Albanell quedà totalment desbaratat pel Comissari Apostòlic. L'excusa d'anar a Sineu a investigar el pretès frau no es podia considerar com a vàlida, ja que aquest afer s'havia investigat sense trobar res il·legal. Segons Duran, les raons d'anar a Sineu eren per tal d'entrevistar-se amb Pere Seguí, que li portava els negocis de vi:

“Este Pedro Seguí era uno que a escondidas compraba vendimia y vino por cuenta de Albanell, lo que era entonces considerado como delito enorme¹²² y se hace por ello un gran cargo a Albanell porque daba lugar a muchos abusos de autoridad contra los pobres payeses cuya cosecha convenía al comprador”.¹²³

Albanell es defensa dient que, des de que morí son pare, ell es va fer càrrec de la casa i que tenia per costum proveir-se de tots els queviures necessaris. Per aquest motiu, solia comprar a Pere Sineu vi blanc, negre i vinagre, per valor d'unes 100 L. anuals. El jutge li respongué que no era tal, ja que acostumava a comprar grans partides i que, per altra part, a ca seva consumien vi de Binissalem.

De fet, Pere Sineu anava bravejant de les seves relacions amb Albanell. Els propis jurats de la vila confirmaren que aforava la verema a 5 sous manco per càrrega degut a unes cartes del Regent, i que era públic que dita verema era propietat del dr. Albanell.

¹²⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 752.

Els fraus electorals eren relativament freqüents. Confer:

ROCA RODRÍGUEZ, P. / ALEMANY, G.: “Aproximació a l'estudi de les estructures de poder a Campanet”. In *Mayurqa* n.º 20 (1980-1984) pp. 333-334.

¹²¹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 755. Segons Albanell, la penyora fou un llençol. Segons Pau Duran, foren més, i ordenà a Pere Sineu i el seu germà que els tornassin quant s'obrí el procés de residència.

¹²² VIDAL RETTICH: *Opus Cit.* p. 231.

¹²³ A.R.M. M.P. T. XIX p. 757. No sabem si aquest Pere Seguí era el comissari reial que els bandolers de la Colla de Selva volien matar, però tot ens inclina a pensar que no, ja que aquell seria Canavall.

LA PISTOLA DE JOAN ANGLADA.

Aquest fou un dels afer que més interessaren a l'acusació, tota vegada que posava en entredit la forma d'actuar d'Albanell en un delictic considerat com a molt greu pels Edictes Reials: el port d'armes vedades.¹²⁴

A Jaume Anglada, quant sortia de ca seva emboçat, li caigué una pistola curta que se li disparà.¹²⁵ El fet fou presenciat per nombrosos testimonis¹²⁶ que reconeixeren l'autor i la causa del tret sense cap dubte. Albanell s'encarregà de les diligències, però es cuidà de donar instruccions als Anglades. Al dia següent, els forats de la paret produïts pels trets, estaven tapats amb fang. Emperò foren reconeguts com a causats per arma de foc per les persones que els anaren a visurar.

Albanell tancà el procés donant la culpa a un coet que dispararen uns nins. I per si això no bastàs, es dedicà a empresonar a tots els possibles testimonis.¹²⁷

El propi Jaume Anglada, empresonat per l'afer Berga, es mostrà evasiu en aquest capítol. Quant se l'interrogà sobre quines podien esser les causes del seu empresonament, contestà que devia esser perquè havia segrestat una tal Margalida Sastre i que la portà a les cases de M.^o Pons, prevere i de Berenguer d'Oms. Posteriorment la casaren amb Miquel Sastre. Gràcies a aquest matrimoni, Miquel Sastre aconseguí una plaça d'escrivà a la Cúria del Batle, 100 L, comptants i 8 L. de renda.¹²⁸

L'ASSASSINAT DE NADAL MUSSA.

El comissari reial Nadal Mussa fou mort d'arcabussades prop del Carme per Alexandre i Miquel Oliver, nebots d'Antoni Orlandis. Quant es va saber el fet, el dr. Albanell es dirigí cap el lloc de l'assassinat, reconeixent el cadàver que estava a la casa d'un teixidor.

Es va saber que els assassins havien pres una cavalcadura de la casa d'un tal Montaner, que estava devers l'església de Sant Francesc, per la qual cosa es feren diligències contra ell per fautor.

Malgrat a què el primer en investigar la mort fos el dr. Albanell, el virrei encarregà l'afer al dr. Gràcia. Albanell es defensà dient que, en aquells moments, estava molt ocupat perseguint bandolers a la Part Forana. Fou fama pública que els assassins s'embarcaren amb ajuda d'importants personalitats.¹²⁹

¹²⁴ VIDAL RETTICH: Opus Cit. pp. 225-229.

¹²⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 669-695.

¹²⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 680. Emperò els testimonis estaven asustats. Així Francina Planes diu: "al temps que deposí no tinguí ànimo de dir la veritat per por que tinguí que no.m matasen, y ara, encara que estiga ab la mateixa por, confiada del favor de Déu y de la justícia, y perquè veig que tinch obligació de dir la veritat...". Reconegué a Jaume Anglada clarament i va veure la pistola quant li queia, així com el tret.

¹²⁷ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 770.

¹²⁸ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 687-695.

¹²⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 666 i ss. i p. 769.

L'ASSASSINAT DE VALENTÍ FLUXÀ.

Dos dies abans de la mort de d. Jaume Joan de Berga, mataren a Valentí Fluxà. Fou inculpat un criat d'Antoni Orlandis que havia actuat per ordres del seu amo. El criat s'embarcà amb el seu senyor quant aquest partí cap a Madrid. Es volgueren fer procediments en contra del patró,¹³⁰ que a la fi fou exculpat.¹³¹

L'ASSASSINAT OLLER.

Aquest fet va estar íntimament lligat en els processos que provocaren la mort de d. Jaume J. de Berga.¹³² M.^o Joan Baptista Oller fou assassinat la segona festa de Pasqua de 1619 davant Sant Feliu.

El motiu d'aquesta mort s'ha de cercar en l'odi que li tenia Miquel Anglada, ja que es deia que Oller, juntament amb altres, havia mort un criat seu.¹³³ Els Anglades feren baixar diversos bandolers de les muntanyes per a tal efecte. El primer fou Joan Güells¹³⁴ que no el pogué dur a terme. Posteriorment, el lladre Pere Joan Burgos¹³⁵ testificà que els assassins foren Hiacinto Amengual i Miquel Cardell¹³⁶ que li dispararen per un finestró quant sortia de la casa del notari Bartomeu Vilar.

El propi Joan Güells deposà que el baixaren de les muntanyes per matar a d. Príam Morlà, Miquel Serra, Joan Baptista Oller i al dr. Mayans. Va estar refugiat a uns estudis de Miquel Anglada i certs cavallers li portaven noves d'on es trobaven els que havia d'assassinar.¹³⁷ Entre tots aquests cavallers, recorda especialment Garau Pont¹³⁸ que aportava les armes per cometre tal efecte. Emperò Güells fou empresonat i no pogué dur a terme l'assassinat. Ens conta que:

“Estant jo pres en las càrcers reals de la present Ciutat, mataren al dit Joan Bta. Oller y vuyt o deu dies après de la mort del dit Oller jo, ab altres fugírem de la presó y no.ns ne anàrem a les montanyes de Lluch a juntar.nos ab los bandejats de Selva, per què éram tots de una parciali-

¹³⁰ A.R.M. - R.A. Llibre de Pregons Criminals (1630-1649). Els càstigs contra patrons i mariners que se n'haguessin portat bandejats del Regne eren molt forts. Així es cremava la barca, malgrat a que el propietari no en fos responsable de la fuga.

¹³¹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 776-778.

¹³² LE-SENNE: Canamunt i Canavall pp. 113 i ss.

¹³³ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 535 i 773. El criat era Antoni Ferrà.

¹³⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 535 i ss. Joan Güells fou qui denuncià els assassins de'n Berga. Per aquest motiu alguns Canamunt i bandolers posaren preu a la seva vida. Confer:

SERRA I BARCELÓ: “Mallorca i la Unió d'Armes...”.

¹³⁵ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 773.

¹³⁶ LE-SENNE: Canamunt i Canavall p. 122. Eren bandolers de la Colla de Selva.

¹³⁷ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 535.

¹³⁸ LE-SENNE: Canamunt i Canavall pp. 124-127. En el procés Berga, els germans Pont, i especialment Garau, foren acusats d'aportar les armes que serviren per assassinar a d. Jaume J. de Berga.

tat, entre ls quals eran Hiacinto Armengol y Miquel Cardell, que havien mort, per ordre de dit Miquel Anglada, al dit Juan Baptista Oller; y un dia, entre altres, tractant jo ab ells de dita mort de dit Oller me digueren queixant-se de dit Miquel Anglada per lo que ls havia fetes moltes promeses per la mort de Oller y no les cumplia, ço és que ls vestiria, que ls acomodaria y que sols havia enviat dit Miquel Anglada un parell de sebatos...".¹³⁹

Sabem, també, que els assassins foren conduïts a la casa de Gabriel Berga enganyant-lo, ja que li feren creure que es tractava de dones per "usar-les" en temps de Quaresma si en tenien necessitat. D'allà se'ls endugueren a la casa que tenia Garau Pont per guardar-hi un cavall. A dita casa hi acudia diàriament Pere Oliva, criat de Pont, per portar menjar pel cavall i pels bandolers. Poc temps després de la mort d'Oller, el criat desaparegué i la seva dona es començà a preocupar.

Després de l'assassinat Berga, Garau Pont fou tancat a la presó episcopal per haver portat les armes que empraren els assassins.¹⁴⁰ La muller del seu criat començà a anar-hi a demanar noves de Pere Oliva. Al principi es contentà amb què li donassin alguns diners, però després seguí insistint de tal manera que Garau Pont es queixà:

"Al diable de la dona, que m enfisa y ve assí a menut y lo bisbe pensa que es altre cosa y a son marit ja li hem donat cobro...".¹⁴¹

El seu disgust arribà a tal punt que digué que si la dona tornava faria venir el seu espòs i que se les arreglàs amb la justícia (?).

Havent-hi els Anglades implicats, el dr. Albanell intentà ajudar-los per tots els medis. S'assabentà del fet quant estava de visita a casa d'una parenta de la seva dona. Segons ell, intentà trobar l'algutzir Capdebou, però al no trobar-lo s'hagué de dirigir tot sol al lloc del crim.¹⁴²

Quant va esser prop del pedrís del Born, es trobà amb diferents cavallers i allà, amb secret, parlà amb Jordi Sureda,¹⁴³ menyspreant al veguer Brondo que havia iniciat les diligències.

Arribat al lloc del crim, se li comunicà que els assassins havien fugit cap a les Drassanes i que no podien esser molt lluny ja que anaven glaçats pel fred. Emperò ell començà a demorar-se: va fer entrar el cadàver a la casa del notari Bartomeu Vila, on hi va estar més d'una hora; es dedicà a interrogar i empresonar diversos testimonis presencials...¹⁴⁴

¹³⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 537-538.

¹⁴⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 495-563.

¹⁴¹ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 540-541.

¹⁴² A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 634-647. El propi Comissari Apostòlic critica aquest fet, ja que Albanell hagués pogut tocar viafora i requerir auxili a la justícia a tots els presents.

¹⁴³ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 638 i ss.

¹⁴⁴ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. i ss.

En el decurs de les investigacions, la notícia arribà al virrei que havia reunit la Reial Audiència. Estava molt preocupat ja que:

“...tenia entès que havian de entrar dins de la Ciutat molts bandejats y altre gent y anar al Castell Real per.a aportar.se.n y alliberar tretze hòmens que estaven presos en la torra del Angel,¹⁴⁵ y que com veyé tants grans atreviments temia dit succés; majorment per lo que dies antes se havia regonegut lo monestir de Sant Francesc de Paula y se havie trobat allí una escala de corda molt llarga que.s suspita si seria de dit efecte...”¹⁴⁶

Assabentat el virrei de l'assassinat, acudí al lloc on encarregà de les investigacions al dr. Gràcia, mentres que a Albanell se li encarregà que anàs a prendre testimoni, un a un, als tretze empresonats a la Torre de l'Angel, i que no tornàs al Consell que no hagués acabat.

RELACIÓ AMB ELS BANDEJATS.

Ja hem tengut ocasió de veure com el dr. Albanell, bé per les seves relacions amb nobles de Canamunt, bé personalment, contactà sovint amb bandejats, bandolers i altres delinqüents.¹⁴⁷ Ens toca veure ara com els perseguí.

El conegut bandoler Lo Bort Gater, fou perseguit (?) pel dr. Albanell en més d'una ocasió. A finals d'abril o principis de maig de 1619, es rebé avís del batle de Santanyí que Pere Gater es trobava a la vila.

Aleshores Albanell era a Manacor per investigar un fet sumament dolorós. El bandoler Gomila (a) Ros havia disparat una arcabussada al pare d'un altre bandoler, Antoni Fullana.¹⁴⁸ Aquest:

“no havent pogut trobar al dit Gomila Ros, anà a una casa de una possessió a.hont hi havia un fillet de dit Ros, de edat de uns dotse anys, y lo prengué y matà desparant.li una arcabussada als pits”.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Segurament es tracta dels membres de la Colla de Selva empresonats per la batalla del Grau de Lluc, que provocà l'assassinat Berga. Confer:

SERRA I BARCELÓ: “Delinqüència a Mallorca...” pp. 144-145.

¹⁴⁶ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 638-639.

¹⁴⁷ Malgrat a que la pròpia documentació ha fet sinònims els termes bandoler i bandejat, no tenien el mateix significat, bandoler era el membre d'un escamot organitzat, fora de la llei. Bandejat era una persona, animal o cosa, a la qual es declarava fora de la llei, mitjançant un acte legal (ban). Hi podien haver per tant, bandolers que encara no havien estat bandejats i bandejats que no eren bandolers.

¹⁴⁸ Sols tenim notícies d'un Antoni Gibert (a) Fullana, que era membre de la Colla de Selva, emperò no sabem si era la mateixa persona.

¹⁴⁹ A.R.M. - M.P. T. XIX p. 648. Aquest tipus de delictes no eren molt habituals, emperò l'assassinat d'infants es dona com a sistema de venjança; tal es el conegut cas del “nin de Llorito”.

Segons les notícies del batle de Santanyí, lo Bort Gater havia entrat a la vila a les anques del cavall del capellà Tallades. El batle havia alçat el poble i els havia perseguit fins el Rafal dels Porcs, Ses Salines i S'Avall.

El virrei ordenà a Albanell que iniciàs la persecució, donant-li un extraordinari de 100 L. Albanell es dirigí cap a la vila returant-se contínuament amb l'excusa de perseguir a Damià Vidal, que feia pocs dies que havia fuit de la presó.¹⁵⁰

Dividí les seves forces i les envià a reconèixer cases i llocs situats en el sentit contrari d'on es suposava que era el bandoler. Arribà a la vila on escometé al batle rient-se d'ell i de les mesures que havia pres.¹⁵¹

Sembla que tenia gran amistat amb el capellà Tallades i que s'entrevstà amb ell a la posada de Santanyí.¹⁵² A més d'aquests càrrecs, a Albanell se l'inculpà d'haver malgastat els diners concedits pel virrei i d'haver exigit a les viles extraordinaris per hostejar-se ell i tot el seu seguici.¹⁵³

Un altre fet singular tengué lloc durant una persecució a les muntanyes. El comissari-bandoler, Miquel Cabot¹⁵⁴ testificà que, poc més poc manco, un mes després de l'assassinat Berga, quan eren a perseguir la Colla de Selva, rebé denúncia de Hierònym Figot, de Muro, per tal de capturar un lladre de bestiar,¹⁵⁵ de llinatge Martorell, que havia robat un porc a son cunyat.

Miquel Cabot capturà al dit Martorell i l'empresonà, essent felicitat per Albanell. Al cap de cert temps, el jutge l'envià a demanar. El trobà acompanyat de Pere Callar; Albanell l'escometé renyant-lo per haver empresonat un criat del Sr. Callar, sense la seva autorització. Mentrestant d. Pere comentà airat: "los que anaven servint al Rey no.y anaven sinó per vellaqueria".¹⁵⁶

Miquel Cabot, que confirmà l'odi que sentia Albanell per tots els que perseguïen a la Colla de Selva i als assassins d'En Berga, acabà a la presó. S'alliberà el lladre amb l'excusa de que tot havia estat una broma. Que era cert que havien pres el porc, l'havien mort i rostit a les terres del propietari, però que fins i tot l'havien convidat.

Tots aquests fets, els confirmen diversos comissaris, especificant que es temia una revolta dels Bandolers de Canavall que els ajudaven en la persecució.¹⁵⁷ El propi algtzmir Ferrando de la Càrcel es va veure perjudicat per intentar defensar a Miquel Cabot.

En un altre afer se'ns explica l'especial odi que tenia Albanell per l'algutzir de la Càrcel. El batle de Pollença testificà que, poc abans de la mort d'En Ber-

150 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 6650 i ss.

151 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 653. Albanell li digué: "Batle que.s asò del Bort Gater .. rieu.vos de asò Batle, Lo Bort Gater baxerà assí, no.u cregau...".

152 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 653-654. El capellà portà vi a Albanell.

153 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 657. No és d'estranyar que les viles tenguessin odi mortal a comissaris i algutzirs.

154 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 661-664.

155 SERRA I BARCELÓ: "Delinqüència a Mallorca..." pp. 128-140.

156 A.R.M. - M.P. T. XIX p. 662.

157 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 663-667.

ga, vingué a la vila el dr. Albanell amb molts de comissaris. Degut a què el batle reial era a la presó, nomenà tres lloctinents per tal de suplir-lo. En el decurs d'aquest fet, aconseguí empresonar els bandolers Grua i Roger, remetent-los a Ciutat. Emperò, quant foren en camí, els alliberà un escamot de bandolers que anaren després a refugiar-se a les muntanyes.¹⁵⁸

Albanell va fer aixicar el poble i posà setge a la casa de Joan Grua. En ella no hi trobaren més que dues dones que foren enviades a la presó. Quan un dels lloctinents de batle li suplicà que n'alliberàs una que estava de visita, el dr. Albanell el maltractà i li posà una pistola als pits amenaçant-lo de penjar d'una branca.

Per tal de perseguir els bandolers, el dr. Albanell va fer aixicar Alcúdia i Campanet. Es dirigí cap a Selva on va fer tocar viafora amb trompetes i tambors per espai d'una hora. La seva sorpresa fou, quant ell hi acudí, que no hi trobà més que els seus homes. Degut a què l'únic jurat present a la vila, Pere Morro, es presentà, li va fer aparellar queviures per les forces. Pere Morro es va disculpar dient que no n'hi havia tants a la vila, que caldria baixar a comprar-ne a Inca i ell no tenia la clau dels diners. Albanell s'encengué de còlera, li posà una pistola als pits, i sols es salvà gràcies a què diferents persones s'hi interposaren.

Abans de la fuga dels bandolers, l'alguatzir Ferrando de la Càrcel es trobava a Selva amb un escamot de Canavalls esperant poder empresonar la Colla de Selva. Una vegada que es fugaren els bandolers pollencins, i amb bandolers de Canamunt per aquells indrets, Albanell li ordenà que es dirigís cap a Pollença. El propi de la Càrcel era conscient del perill que corria i es dirigí a la vila per camins inusuals i estant a l'aguait, ja que sabia que els Canamunt havien posat preu al seu cap. Quant arribà a Pollença es trobà que les forces havien partit. Emperò Albanell hi tornà ordenant a l'alguatzir que segrestàs els béns d'En Grua. També el posà al front d'un escamot de bandolers enemics. Tothom va estar d'acord en què Albanell disposà les coses per a què els Canamunt l'assassinassin. Ell es defensà dient que eren mesures tàctiques per tal de fer més operatives les seves forces.

CONCLUSIONS.

S'ha dit ja diverses vegades que el Procés Berga és fonamental per entendre la societat mallorquina de principis del S. XVII. Emperò fins ara sols havíem entrevist les relacions que tengueren les bandositats nobiliàries de Canamunt i Canavall amb les institucions.

El procés seguit contra el dr. Albanell és singular en molts d'aspectes. No sols per esser l'únic d'aquest tipus que s'ha pogut localitzar fins ara a Mallorca, sinó per que d'ell es poden deduir molts d'aspectes que fins ara no s'havien valorat prou:

158 A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 695-699.

— Els partits nobiliaris de Canamunt i Canavall disposaren per a les seves aliances no sols d'escamots de criats i bandolers, sinó que procuraren infiltrar-se en els organismes de govern, de tal manera que el veritable control illenc estava en les seves mans.

— Malgrat això, els partits nobiliaris i especialment els Canamunt, disten molt d'aparèixer com a grups homogenis. Es cert que els lligams eren forts i els sistemes d'ajuda mútua i protecció funcionaren molt bé. Emperò, sovint, els nobles es mouen per interessos individuals, sense que les seves accions es puguin considerar com a integrants d'una planificació general. Provocaven atemptats i assassinats sense consultar als dirigents, refiant-se dels pactes de silenci i ajuda mútua. Aquestes accions es podien realitzar fins i tot enganant a membres de la pròpia bandositat, implicant-los indirectament en els resultats.

— La Reial Audiència, durant aquest període, va estar completament dominada per les bandositats nobiliàries. No ens referim sols al dr. Albanell o al "Fisch Alcover", sinó que del conjunt del procés hom pot deduir que els altres membres del consell, bé per acció, bé per omissió, afavoriren d'alguna manera la parcialitat i injustícia en benefici propi, d'amics o parents.

— En aquestes condicions, no ens pot estranyar que el degavell social fos total. La gent, veient la justícia que imperava, intentava passar sense ella i acudia a la venjança privada.¹⁵⁹

— La relació existent entre les colles de bandolers i les parcialitats nobiliàries era molt forta, però no es pot parlar d'una subordinació incondicional.¹⁶⁰ El que es detecta es una sèrie de relacions d'interdependència que es poden relacionar amb el "patronatus" romà.

— La situació provocada per les colles és molt més complexa que la d'un simple esclafit de bandolerisme. Amaga una societat profundament dividida en una sèrie de parcialitats irreconciliables que deixaven les autoritats reials, de facto, inoperants. El perill d'un assalt dels bandolers a la Ciutat que es detecta en el procés, no és un fet aïllat¹⁶¹ i per força ens fa pensar en els moviments socials dels segles anteriors.¹⁶²

— Queda confirmada la tendència, en aquest període, de fer baixar bandolers de les muntanyes per cometre atemptats "poc honorables". Després de la

¹⁵⁹ TOMÁS Y VALIENTE, F.: El derecho penal de la Monarquía absoluta (siglos XVI-XVII-XVIII) Madrid 1969 pp. 24-32.

HENTIG, H. von: La pena I. Madrid 1967 pp. 21 i ss., 132 i ss. i 137 i ss.

¹⁶⁰ A.R.M. - M.P. T. XIX pp. 568-584. En aquest aspecte és fonamental el testimoni de Pere Llofriu. Per ell sabem que el bandoler de la Colla de Selva Joan Mulet li contà que el capellà Boda digué "ja ls tinch massa enfisats als de aqueixa casa (es refereix a la de d. Pere de Santacília) perquè cada dia los demanam serveys sens haver fet res per ells...".

¹⁶¹ Hi ha diversos intents de fer entrar bandolers a Ciutat per a prendre-la. Tal es el cas que ens explica Viquet de l'intent de Llorenç Coll Barona d'entrar a Ciutat per Santa Creu. Confer:

CAMPANER: Opus Cit.p. 465.

LE-SENNE: Canamunt i Canavall pp. 97-98.

¹⁶² SERRA, I BARCELÓ: "Mallorca i la Unió d'Armes...". Hom demostra fins a quin punt es recordaven les Germanies a principis del S. XVII.

desfeta de la Colla de Selva, no queda més remei als nobles d'esser ells mateixos els que els haguessin de protagonitzar.

— Des de la seva entrada a la Reial Audiència, fins a la seva mort a 1628,¹⁶³ els Canamunt tengueren amb el dr. Albanell una de les armes més importants de la bandositat.

— Finalment s'ha de remarcar que foren els propis organismes judicials i polítics els que agreujaren la situació nomenant bandolers com a comissaris. Això no provocà més que el naixement i perduració de comunitats de venjança que pervisqueren per més d'un segle.

¹⁶³ Biblioteca Balear del Monestir de la Reial. JAUME, B.: Miscelània Històrica del Archivo del Real Patrimonio, 11-104 f. 172.